

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Kopioiston lausunto e-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskevasta selvityksestä

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/13482/2022

Näkemyksenne selvityksen oikeudellisia lähtökohtia koskevista johtopäätöksistä (jakso 3.1.2)

Olemme erittäin tyytyväisiä, että on löytynyt oikeudellinen ratkaisu sekä määräraha e-aineistojen kirjastokäytön korvaamiseksi tekijöille. Tällä korvauksella on todella suuri merkitys e-aineistojen tekijöille. On erittäin hyvä tekijänoikeuspoliittinen linjaus, että oikeus korvaukseen e-aineistojen rajatusta kirjastokäytöstä (ns. e-lainauksesta) vahvistetaan lailla.

Oikeudellisia lähtökohtia koskevat johtopäätökset jaksossa 3.1.2 ovat mielestämme oikeat. Lainauskorvaus e-aineistojen osalta ei voi perustua levitysoikeuden raukeamiseen perustuvaan lainausoikeutta koskevaan rajoitukseen, koska tämä olisi EU-oikeuden vastaista, vaan kyse on yleisölle välittämisestä, kuten selvityksessäkin todetaan. E-aineistojen lainaaminen perustuu aina kirjaston ja oikeudenhaltijan (kustantajan) väliseen käyttöoikeussopimukseen.

Näkemyksenne korvausjärjestelmän tarpeesta ja ehdotettavan järjestelmän perusteista (jakso 4.1)

Suhtaudumme myönteisesti e-aineistojen käytöstä tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille maksettavaan korvaukseen.

Tekijänoikeuskorvaukset, mukaan lukien lainauskorvaukset, ovat tärkeitä ja taloudellisesti merkittäviä kaikille tekijöille, niin kirjailijoille, kääntäjille, tutkijakirjailijoille kuin kuvantekijöille ja valokuvaajille. Pidämme tärkeänä, että kaikki e-kirjojen ja äänikirjojen tekijät (kirjailijat, kääntäjät, kuvantekijät, valokuvaajat, sävellysteosten tekijät ja äänikirjojen lukijat) ovat oikeutettuja korvaukseen heidän teoksiaan sisältävien e-aineistojen kirjastokäytöstä. Näkisimme jäljempänä olevin perustein, että e-lainauskorvaus olisi tarpeen ulottaa koskemaan muitakin teostyyppisiä kuin kirjoja (elokuvat, aikakauslehdet, musiikkiäänitteet). Mikäli korvausoikeuden piiriin lisättäisiin muitakin e-aineistoja, tulee tämä nimenomaisesti huomioida määrärahan suuruudessa määrärahan korottamisena.

Myös korkeakoulukirjastoissa tapahtuva e-lainaus tulee sisällyttää e-lainauskorvauksen piiriin heti alkuvaiheessa. Selvityksessä nostetaan esiin erilaiset e-aineistoja koskevat lisenssijärjestelyt korkeakoulukirjastoissa. Ottaen huomioon, että e-lainauskorvauksella halutaan mahdollistaa

erillinen korvaus e-lainauksista oikeudenhaltijoille, ei sillä saa olla merkitystä, millaisella lisenssillä kirjasto on hankkinut e-aineiston käyttöönsä.

Haluamme korostaa, että vaikka e-lainauskorvauksen säätämisen tavoitteena on osaltaan lisätä kustantajien halukkuutta lisensoida e- ja äänikirjauutuuksia kirjastojen käyttöön, tulee e-aineistojen kirjastokäytön perustua kirjaston ja e-aineiston kustantajan väliseen lisenssisopimukseen ja sen ehtoihin eli perusoikeuksiinkin sisältyvään sopimusvapauteen. Tekijänoikeudenhaltijalla tulee säilyä yksinoikeus määrätä teoksestaan, mukaan lukien oikeus kieltää teoksensa käyttö tai päättää käyttöoikeuden laajuudesta ja/tai ehdoista.

Pidämme hyvänä lähtökohtana sitä, että lainauskorvauksen määrä perustuu lainausmääriin. On kuitenkin varmistettava, että lainauskorvaukseen osoitettu määräraha riittää, jos lainausmäärät kasvavat nykyisestä.

[Näkemyksenne selvityksen johtopäätöksistä ja taloudellisista vaikutuksista \(jakso 4.3\) sekä erityisesti selvittäjän ehdottamasta etusijajärjestyksestä \(jakso 4.3.4\) ja korkeakoulukirjastojen e-lainamisesta \(jakso 4.3.2\)](#)

Lainauskorvausta määritettäessä kaikkia e-aineistoja on kohdeltava tasapuolisesti. Etusijajärjestys ei ole kannatettava, sillä se asettaa erilaisten teosten tekijät perusteetta epätasa-arvoiseen asemaan.

Korkeakoulukirjastot tulee ottaa e-lainauskorvauksen piiriin heti alusta alkaen, jotta tasapuolinen kohtelu erityyppisten teosten tekijöiden kohdalla toteutuu. Selvityksessä arvioidaan, että lainauskorvauksen tarve e-aineistoista korkeakouluissa ei ole yhtä selvä kuin yleisistä kirjastoista tapahtuvan lainauksen osalta. Tämä näkemys on mielestämme virheellinen. Esimerkiksi tietokirjojen tekijöille e-kirjojen lainaaminen korkeakoulukirjastoissa muodostaa merkittävän osan heidän teostensa lainamisesta. Kuten selvityksessä todetaan, painopiste viime vuosina korkeakoulujen hankinnoissa on ollut e-aineistoissa. Tekniset hankaluudet tai tilastotiedon hankkimisen hankaluus e-aineistojen lainamisessa ei ole peruste jättää korkeakoulukirjastoja e-lainauskorvauksen ulkopuolelle. Lainautietoa korkeakoulujen e-lainoista on jo tarjolla esimerkiksi Ellibs Oy:n kautta. Tilastointia on aina myös mahdollista kehittää. Lainsäädäntöön perustuvassa ratkaisussa tulee huomioida kansallisen kohtelun periaate. Lainsäädäntöön perustuvassa ratkaisussa korkeakoulukirjastoja ei voitane jättää lainauskorvauksen ulkopuolelle ainoastaan sillä perusteella, että valtaosa korkeakoulujen kirjastojen kirjoista on ulkomaisia. Tosiasiassa esimerkiksi selvityksessäkin mainittu Ellibs Oy:n tarjoamista aineistoista valtaosa on kotimaista.

Selvityksessä myös ehdotetaan, että korkeakouluissa lainauskorvaus tulisi rajoittaa koskemaan vain sellaisia e-kirjoja, jotka lainaajat saavat käyttöönsä ennalta määräytyksi laina-ajaksi, ja muun tyyppiset lisenssit rajattaisiin ulkopuolelle. Ei ole mitenkään perusteltua rajata e-lainauskorvausoikeutta tietyn tyyppiin kirjastolisensseihin vain korkeakoulukirjastojen kohdalla.

Se, että jokin teostyyppi on määrällisesti kirjaston kokoelmassa suurin, ei oikeuta kohtelemaan muiden teosten tekijöitä eriarvoisesti. Ei ole perusteltua jättää aineistotyyppiä lainauskorvausjärjestelmän ulkopuolelle vain sen vuoksi, että kyseisen aineistotyyppin määrä kirjaston kokoelmassa on pieni. Tiettyjen aineistojen sulkeminen lainauskorvauksen ulkopuolelle on tekijänoikeudenhaltijoille poliittinen viesti siitä, miten erityyppisiä aineistoja arvotetaan ja miten tärkeänä erityyppisten aineistojen tarjontaa kirjastoissa pidetään.

Selvityksessä ehdotetaan myös, että e-lainauskorvausta maksettaisiin vain sellaisista e-kirjoista ja e-äänikirjoista, joiden painetuista versioista maksetaan lainauskorvauksia. Selvityksessä jätetään kuitenkin huomioimatta, miten toimitaan sellaisten e- tai äänikirjojen tapauksessa, jotka on suoraan tehty e- tai äänikirjaksi ja joista ei ole saatavilla painettua kirjaa. Selvityksessä jätetään myös huomioimatta sellaiset e-kirjat ja äänikirjat, joiden painettua versiota kirjastot eivät hanki kokoelmaansa, jolloin niiden painetuista versioista ei makseta lainauskorvausta.

Kirjastojen aineiston hankintaa varten osoitettu rahamäärä on mitoitettava riittäväksi, jotta kirjastoilla on riittävät resurssit hankkia e-aineistoja kokoelmiinsa ja palveluihinsa. Valtion budjettiin tulee varata riittävä määräraha e-lainauskorvaukseen, joka kattaa asianmukaisen korvauksen e-aineistojen kirjastokäytöstä huomioiden, että nykyisten lainauskorvausta saavien oikeudenhaltijoiden saamat korvaukset eivät saa pienentyä samalla, kun e-aineistojen kirjastokäytöstä maksettavaan korvaukseen oikeutettujen oikeudenhaltijoiden piiriä laajennetaan.

Näkemyksenne selvityksessä ehdotetusta lainsäädännöllisestä ratkaisusta (jaksot 5.1, 5.1.1 ja 5.1.2)

On kannatettavaa, että e-lainauskorvaus vahvistetaan lain tasolla tekijänoikeuslakiin, koska se vakauttaa lainauskorvausjärjestelmää ja luo oikeudelliset perusteet varata määräraha valtion talousarvioon lainauskorvauksen maksamista varten.

Lainsäädännöllistä ratkaisua ei tule rajata vain tiettyyn teostyyppiin, vaan lain tulisi kattaa kaiken tyyppiset e-aineistot, joihin tarjotaan kirjaston asiakkaille rajoitettu vastikkeeton käyttöoikeus. Ehdotamme 38 a §:n sanamuotoa muutettavaksi seuraavin muutoksin:

- Säännöksen tulee kattaa kirjan ja äänikirjan lisäksi muutkin e-aineistot, kuten elokuvateokset, aikakauslehdet ja musiikkiäänitteet.
- Säännöksen tulee kattaa myös tekijänoikeuslain 49 a §:ssä tarkoitetut valokuvat.
- Säännöksen tulee kattaa myös teoksen esitys eli äänikirjan lukijan oikeus korvaukseen. Ehdotamme säännöksen sanamuotoa muutettavaksi siten, että säännös kattaa e-aineistoon sisältyvät teokset ja muut suojan kohteet.
- Säännöksen tulee kattaa myös e-aineiston lainaukset korkeakoulukirjastoista.
- Kun e-aineistojen korvauksen piiriin lisätään muita e-aineistoja kuin e-kirjat ja äänikirjat, tulee tämä huomioida e-aineistojen lainauskorvauksen määrärahan suuruudessa.
- Jotta säännös kattaa ehdotuksemme mukaisesti kaikentyyppiset e-aineistot, ehdotamme säännöksen 1 momentin sanamuotoa muokattavan kuulumaan seuraavalla tavalla:

”Kun kirjasto saattaa tekijänoikeuden haltijan kanssa sovituilla ehdoilla yleisön saataviin e-aineistoon sisältyvän teoksen, tekijänoikeuslain 49 a §:ssä tarkoitetun valokuvan, teoksen esityksen taikka muun suojan kohteen välittämällä teoksen tai muun suojan kohteen yleisölle johtimitse tai johtimitta siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos tai muu suojan kohde saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana käytettäväksi rajoitetuksi ajaksi, tekijällä on sen estämättä, mitä tekijän ja muun oikeudenhaltijan välillä on sovittu teoksen tai muun suojan kohteen hyödyntämisestä maksettavasta korvauksesta, oikeus 19 §:n 4 momentissa säädettyyn korvaukseen.”

Muut selvitystä koskevat kommentit

NÄKEMYKSEMME KOHDASTA 4.2 E-AINEISTOJEN LAINAUSTA KOSKEVAN KORVAUKSEN KOHDE

Näemme tärkeänä, että kirjastoista "lainattavia" e-aineistoja kohdellaan samalla tavoin. Jatkovalmistelussa olisi hyvä selvittää e-aineistojen vastikkeettoman kirjastokäytön vaikutukset eri e-aineistojen markkinoille ja tekijöille.

Näemme tärkeänä, että e-lainauskorvausoikeus ulotettaisiin koskemaan äänikirjan tekijöiden lisäksi myös lukijoita. Ilman lukijaa, kuten ääninäyttelijää, ei ole äänikirjaa, ja kustantajat saavat välittömästi palautetta, jos äänikirjan kuuntelijat pitävät lukijaa huonona. Myös lukijan osuudella on keskeinen merkitys äänikirjassa. Lukijalla on esittävänä taiteilijana tekijänoikeuslain mukainen oikeus kieltää äänikirjan kirjastokäyttö. Siksi on perusteltua, että lukijoilla on oikeus e-lainauskorvaukseen äänikirjojen kirjastokäytöstä, kuten muillakin äänikirjan tekijöillä.

Äänikirjojen kirjastokäytöstä maksettava korvaus olisi taloudellisesti tärkeä myös äänikirjojen lukijoille. Näyttelijäliitto ry toteutti tammikuussa 2023 jäsenilleen kyselyn äänikirjojen lukemisen taloudellisesta merkityksestä, työskentelytavasta ja korvauksen määrittämisestä. Kyselyyn vastasi 101 näyttelijää. Näistä kaikki toimivat myös äänikirjojen lukijoina. Vastaajien mukaan äänikirjojen lukijatulot muodostavat keskimäärin noin kolmanneksen heidän vuotuisista tuloistaan. 77 % kyselyn vastaajista ilmoitti työskentelevänsä freelancerina. 84 % kyselyn vastaajista ilmoitti saavansa tekemästään työstä äänikirjan lukijana tuntipalkkaa. Äänikirjojen lukijoina on muitakin kuin näyttelijöitä, esimerkiksi kirjailijat lukevat itsekkin omia kirjojaan äänikirjoiksi.

Kaikkien tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi e-lainauskorvausta tulee maksaa yhtäläisin perustein eri e-aineistojen kirjastokäytöstä. Selvityksessä poissuljetaan elokuvat ja e-lehtiaineistot korvauksen piiristä, sillä perusteella, että tekijät luovuttavat oikeuksiaan tuotantoyhtiölle ja kustantajille. Oudoksumme tätä perusteena, sillä muidenkin e-aineistojen tekijät luovuttavat yhtä lailla oikeuksiaan kustantajille e-aineistojen levitysoikeuksien osalta.

Elokuvien lainaaminen kirjastoista on siirtynyt lähes kokonaan kirjastokortilla käytettäviin e-palveluihin. Samaan aikaan, kun tekijöiden saamien korvausten taso on romahtanut DVD-elokuvien hankintojen ja lainausten määrän vähenemisen myötä, elokuvien katselu kirjastopalveluiden kautta on kasvanut rajusti. Elokuvien tekijät eivät saa tästä kirjastokäytöstä eli "lainaamisesta" mitään korvausta. Aikaisemmin DVD-elokuvien kirjastolainauksesta on maksettu tekijänoikeuskorvaus Kapioston kautta av-tekijöille. Korvaus on maksettu DVD-hankinnan yhteydessä. Kirjastojen DVD-hankintojen vähentymisen ja e-lainaukseen siirtymisen johdosta av-aineistojen kirjastokäytöstä maksettavat korvaukset ovat viimeisen parin vuoden aikana tippuneet useista sadoista tuhansista euroista muutamaan tuhanteen euroon vuodessa.

YLEISET KOMMENTTIMME SELVITYKSESTÄ

E-aineistojen kirjastokäytöstä lainauskorvauksen maksaminen tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille on kannatettava ja tärkeä ratkaisu. Kannatamme e-lainauskorvauksen sisällyttämistä tekijänoikeuslakiin. Kaikkia tekijöitä ja oikeudenhaltijoita tulee kohdella tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti.

Haluamme nostaa esiin muutaman huomion e-lainauskorvauksen jatkovalmistelua varten:

Selvityksen sivulla 59 nostetaan esiin lainauskorvauksen merkitys erityisesti kirjailijoille ja kääntäjille. Selvityksen mukaan painetuista kirjoista saadun lainauskorvaustulon osuus kirjallisesta työstä / käännöstyöstä saatavista tuloista on ollut noin 30 prosenttia. Lainauskorvauksella on suuri merkitys kirjailijoiden ja kääntäjien ohella myös kuvantekijöille, jotka saavat työstään usein kertakorvauksen eivätkä kirjan myyntiin perustuvaa rojaltia. Teimme tammikuussa 2023 lainauskorvausta saaville kuvantekijöille kyselyn lainauskorvauksen merkityksestä heidän toimeentulonsa kannalta. Saimme kyselyymme 229 vastausta. Noin 70 % kyselyyn vastanneista kuvantekijöistä ja valokuvaajista pitää lainauskorvausta itselleen erittäin merkittävänä tai melko merkittävänä. Noin 80 % kyselyn vastaajista ilmoittaa tekevänsä töitä joko yksinyrittäjänä tai freelancerina, minkä vuoksi säännöllisten palkkatulojen puuttuessa lainauskorvauksella on heille erittäin suuri merkitys. Kyselyyn vastanneet kuvantekijät arvioivat Kopioston maksaman lainauskorvauksen muodostavan keskimäärin 14 % heidän kuvantekijänä saamistaan vuosittaisista tuloista.

Selvityksessä väitetään, että kirjan kirjastosaatavuus ei vaikuta kirjan kaupalliseen kysyntään. Selvityksestä ei käy ilmi, mihin näyttöön tai tutkimukseen tällainen väite perustuu. Kirjastosaatavuuden vaikutuksesta e-kirjamarkkinaan olisi syytä tehdä vaikutusten arviointi, jos sellaista ei ole vielä tehty. E-kirjojen ensisijaiset markkinat ovat kaupalliset markkinat. Kirja-alalla aiheutuu tulonmenetystä siitä, että e-aineistoja lainataan kirjastoista niiden ostamisen sijaan. Lainauskorvauksella kompensoidaan kirja-alan tekijöille aiheutunutta tulonmenetystä. Kirjailijoiden, kääntäjien, kuvantekijöiden, tutkijoiden ja muiden kirja-alan tekijöiden toimeentulon edellytysten takaamiseksi on tärkeää, että kirjojen kirjastokäytön vaikutus ensisijaiseen markkinaan selvitetään laaja-alaisesti.

On syytä huomioida, että e-lainauskorvauksen säätämällä ei voida vaikuttaa kirjamarkkinoiden toimintaan. E-aineistojen kirjastokäytön tulee jatkossakin perustua perusoikeuksiinkin sisältyvään sopimusvapauteen ja kirjaston ja oikeudenhaltijan väliseen lisenssiin ja sen ehtoihin. Tosiasiassa sillä, maksetaanko valtion varoista e-lainauskorvausta tekijöille vai ei, ei ole vaikutusta siihen, jos kustantaja ei halua lisensoida tiettyjä teoksia kirjastojen käyttöön tai halua säilyttää uutuusteosten osalta aikarajan, jonka jälkeen vasta kustantaja on halukas lisensoimaan teoksen kirjastojen käyttöön. Kustantajien tavoitteena on turvata kaupalliset e-kirjamarkkinat, joihin maksuttomilla kirjastojen e-aineistopalveluilla voi olla epäsuotuisa vaikutus. Koska merkittävä osa kirja-alan tekijöiden tuloista koostuu kustantajien heille maksamista tekijänoikeuspalkkioista, kirjojen kaupallisten markkinoiden turvaaminen on myös tekijöiden etu.

YHTEENVETO

Yhteenvedona toteamme, että kannatamme e-aineistojen korvausta. On erittäin hyvä, että tekijöille maksetaan korvaus e-aineistojen rajatusta kirjastokäytöstä ja että tämä oikeus korvaukseen vahvistetaan lailla. Pidämme tärkeänä, että kaikkia tekijöitä ja oikeudenhaltijoita sekä erityyppisiä e-aineistoja (kirjat, äänikirjat, musiikkiaineistot, av-aineistot ja aikakauslehdet) kohdellaan yhdenvertaisesti laintasoisessa ratkaisussa ja että korvauksen maksamiseen varataan riittävä määräraha valtion budjettiin vähentämättä nykyistä korvaustasoa. Haluamme siis korostaa, että e-aineistojen korvaus kirjastokäytöstä ei saa vähentää nykyisen lainauskorvauksen oikeutettujen saamaa korvausta tai sen määrärahaa ja kun e-aineistojen korvauksen piiriin lisätään muita e-

aineistoja kuin e-kirjat ja äänikirjat, tulee tämä huomioida e-aineistojen lainauskorvauksen määrärahan suuruudessa. Lisäksi lainvalmistelussa tulee arvioida, voidaanko kansainvälisiin sopimukseen perustuvan kansallisen kohtelun ja yhdenvertaisuusperiaatteen takia ulkomaalaisia tekijöitä jättää laintasoisien ratkaisun ulkopuolelle. Haluamme lopuksi nostaa esiin, että vaikka selvitys koskee myös kuvantekijöitä ja ääninäyttelijöitä, näitä tahoja edustavilta järjestöiltä ei ole suoraan pyydetty lausuntoja selvityksestä.

Kopioisto ry on Suomen luovaa alaa kattavimmin edustava tekijänoikeusjärjestö. Vuonna 1978 perustettuun Kopioistoon kuuluu 44 eri kulttuurin ja viestinnän alojen järjestöä. Kopioisto edustaa yli 75 000 kotimaista luovan alan tekijää, kustantajaa ja esittävää taiteilijaa sekä kansainvälisten järjestöjen kanssa tehtyjen edustavuussopimusten kautta ulkomaalaisia tekijöitä ja kustantajia. Kopioisto tilittää lainauskorvauksia kuvantekijöille ja valokuvaajille.